

Δώδεκα χώρες περιμένουν στη γωνία την Τουρκία να παραπατήσει, ώστε να μπορέσουν να προχωρήσουν στην αναθεώρηση της συνθήκης του Μοντρέ (Montreaux) και να αποκαταστήσουν τον διεθνή έλεγχο στα Στενά: Ρωσία, Γεωργία, Ουκρανία, Μολδαβία, Ρουμανία, Βουλγαρία αλλά και Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ιαπωνία και πάνω από όλους οι Ηνωμένες Πολιτείες.

Η προειδοποίηση του υπουργού Εθνικής Άμυνας, Άκη Τσοχατζόπουλου, (τον Μάιο του 1997) να προσέξει η Τουρκία μήπως, με τις συνεχείς απαιτήσεις της στο Αιγαίο, «ανοίξουν οι ασκοί του Αιόλου», είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση ρεαλιστική, καθώς πολλοί έχουν μετανιώσει για τη συνθήκη αυτή. Και κυρίως οι Ηνωμένες Πολιτείες που εφοφθαλιούν να ελέγξουν τη νέα οδό του πετρελαίου στη γραμμή Καύκασος - Εύξεινος Πόντος - Βόσπορος - Δαρδανέλια - Αιγαίο.

Το διεθνές νομικό καθεστώς που διέπει τη ναυσιπλοΐα στα Στενά, έχει αλλάξει πάμπολλες φορές τα τελευταία διακόσια χρόνια. Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, μια πρώτη απόπειρα να τακτοποιηθεί το θέμα έγινε με τη συνθήκη των Σεβρών, που ποτέ δεν εφαρμόστηκε. Το ζήτημα ξαναπήκε στη συνθήκη της Λοζάννης (Ιούλιος 1923). Εκεί, ορίστηκε πως Δαρδανέλια και Βόσπορος έπρεπε να αποστρατιωτικοποιηθούν (εκτός από τη θάλασσα του Μαρμαρά), όπως αποστρατιωτικοποιημένα έπρεπε να είναι και τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος (και Λήμνος και Σαμοθράκη από την ελληνική πλευρά). Η διέλευση των πλοίων θα ήταν ελεύθερη, ενώ μια Διεθνής Επιτροπή για τη Ναυσιπλοΐα στα Στενά θα επιτηρούσε την τήρηση των συμφωνιών.

Το καθεστώς αυτό ίσχυε πάντοτε, όταν οι τρέχουσες μεγάλες δυνάμεις δεν ήθελαν να εξοντώσουν τη Ρωσία. Δεκατρία χρόνια αργότερα, στα 1936, στη θέση της Ρωσίας ορθωνόταν ισχυροποιημένη η Σοβιετική Ένωση. Ο Κεμάλ Ατατούρκ φλερτάριζε μαζί της αλλά και καλλιεργούσε το κλίμα για την τροποποίηση της συνθήκης. Τον ίδιο καιρό, οι παραδοσιακοί «μεγάλοι» έβλεπαν τη φασιστική Ιταλία του Μουσολίνι να μπλέκεται στα πόδια τους και να αποζητά μερίδιο στα πράγματα της Ανατολικής Μεσογείου. Μόλις είχε λήξει η ιταλοτουρκική διαμάχη για τα Δωδεκάνησα, με πλήρη νίκη της ιταλικής διπλωματίας. Και οι Ιταλοί ήδη είχαν μπει στην Αιθιοπία, θίγοντας πολλά ευρωπαϊκά συμφέροντα στην Αφρική. Ο Κεμάλ έθεσε ωμά το ζήτημα. Οι Αγγλογάλλοι συναίνεσαν.

Η διάσκεψη στήθηκε στην ελβετική πόλη Μοντρέ με διαπραγματευτές από τη Βρετανία, τη Γαλλία, την Ελλάδα, τη Γιουγκοσλαβία και τις τότε χώρες που βρέχονται από τη Μαύρη Θάλασσα. Στις 20 Ιουλίου 1936, υπογράφηκε η συνθήκη. Η Τουρκία αποκτούσε πάλι το

δικαίωμα να οχυρώσει τα στενά του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων. Την ίδια μέρα, 30.000 Τούρκοι στρατιώτες αναπτύχθηκαν στις επίμαχες περιοχές.

Νέοι κανονισμοί καθόρισαν το συνολικό εκτόπισμα των πολεμικών πλοίων που τα περνούν σε καιρό ειρήνης, ενώ ειδικά η Σοβιετική Ένωση δεν χρειαζόταν άδεια για τα δικά της πλοία, εκτός από τα αεροπλανοφόρα και τα υποβρύχια. Σε περίπτωση πολέμου, η Τουρκία μπορεί να απαγορεύει τη διέλευση πολεμικών πλοίων. Αν, όμως, δε μετέχει στον πόλεμο, δεν μπορεί να απαγορεύσει τη διέλευση ναυτικών δυνάμεων που εκτελούν απόφαση της Κοινωνίας των Εθνών (του ΟΗΕ πλέον) ή δυνάμεων που ανήκουν σε κράτος με το οποίο έχει υπογράψει συνθήκη αμοιβαίας βοήθειας (π.χ. χώρας μέλους του κατοπινού ΝΑΤΟ).

Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος βρήκε την Τουρκία ουδέτερη ως μόλις λίγες μέρες πριν να λήξει, οπότε κάθισε στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων από τη μεριά των νικητών. Η συνθήκη παρέμεινε σε ισχύ, καθώς ήδη οι ΗΠΑ ξεκινούσαν τον ανταγωνισμό με τη Σοβιετική Ένωση. Μια απόπειρα της τελευταίας, τον Αύγουστο του 1946, να ζητήσει αλλαγή των όρων της συνθήκης, έπεσε στο κενό. Σήμερα, όμως, Σοβιετική Ένωση δεν υπάρχει. Και οι ΗΠΑ φλερτάρουν ανοιχτά με τη Ρωσία, της οποίας οι αγωγοί πετρελαίου και φυσικού αερίου είναι αυτοί που μελλοντικά θα αντικαταστήσουν τις αραβικές χώρες στον εφοδιασμό της παγκόσμιας αγοράς. Η πρεμούρα των ΗΠΑ να κάνουν τον επιδιαιτητή στα ελληνοτουρκικά και να εγκατασταθούν μόνιμα στο Αιγαίο «φωνάζει» για το ποια θα είναι η επόμενη κίνηση: Τα Στενά. Με τη σύμφωνη γνώμη όλων εκείνων που κατανόησαν πια ότι ο δρόμος για τη Μεσόγειο δεν μπορεί να περνά μέσα από μια δική τους Μακεδονία.

(Εθνος, 27.5.1997) (τελευταία επεξεργασία, 3.2.2009)